

İSLAM VE YORUM

Yorumun Tarihsel - Düşünsel Bağlamı ve
Güncel Toplumsal Hayata Yansımaları

III. CİLT

Yayın Hazırlayan
Prof. Dr. Fikret KARAMAN

MALATYA İLAHİYAT VAKFI

MALATYA 2017

Malatya İlahiyat Vakfı İlimî Araştırmalar Serisi No: 1

Yayına Hazırlayan
Prof. Dr. Fikret KARAMAN

Takım Numarası
978-605-68015-0-1 (Tk)

ISBN
978-605-68015-3-2 (3.C)

1. Baskı Aralık 2017 Ankara 500 Adet

Editörler

Prof. Dr. Mustafa ARSLAN
Doç. Dr. M. Korkut ÇEÇEN
Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir KIYAK
Yrd. Doç. Dr. Tuncay AKGÜN
Yrd. Doç. Dr. Serkan DEMİR
Arş. Grv. Mehmet Emin ŞAHİN

İsteme Adresi

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
44280 Kampüs / MALATYA
Telefon: (0422) 3774999
e-posta: ilahiyat@inonu.edu.tr

Baskı

TBDV
TÜRK BASKI VE YAYIN İŞLETİMİ

Serhat Mahallesi 1256 Sk. No: 11
Yenimahalle / Ankara
Tel.: 0312. 354 91 31 (pbx)
Faks: 0312. 354 91 32
e-posta: tdvyayin@diyanetvakfi.org.tr

Açıklama: Bu eserde “ Kitaptan Bölüm” olarak yer alan metinlerin tüm sorumluluğu,
yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRLER ÖNSÖZÜ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

YORUMUN TOPLUMSAL VE TARİHSEL BAĞLAMI

TOPLUMSAL FARKLILAŞMANIN DİNİ ANLAYIŞ VE YAŞAYIŞA ETKİSİ (SOSYOLOJİK VE ANTROPOLOJİK BAĞLAM)	11
Prof. Dr. Mustafa Arslan.....	
FARABI'NİN TEVİL ANLAYIŞI BAĞLAMINDA PEYGAMBER VE KONUMU	27
Prof. Dr. İbrahim Maraş.....	
DİNİN (İSLAM'IN) YORUMLANMASINDA ANLAŞILMASINDA AHLAKIN İŞLEVİ (VAR MIDIR)? ETİK AÇIDAN BİR ANALİZ	39
Prof. Dr. Mehmet TÜRKERİ.....	
DİNLER TARİHİ PERSPEKTİFİNDE MEHDİ İNANCININ MENŞEİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	55
Prof. Dr. İskender OYMAK	
TÜMEL YORUM BAĞLAMINDA TİKEL SORUNU	79
Prof. Dr. Recep ÇİÇDEM.....	
DİNİ YORUM GELENEĞİNDE HİKMETİN (BİLGELİK) BÜTÜNLÜKÇÜ YAPISI	105
Prof. Dr. Mehmet Önal.....	
GAYRİMÜSLİMLERLE İLİŞKİLER VE YAPILAN ANTLAŞMALARIN HÜKMÜ	113
Prof. Dr. Fikret KARAMAN	
DİNİ METİNLERİN (TEXT) YORUMUNA TOPLUM BİLİM AÇISINDAN YAKLAŞIM	141
Prof. Dr. A. Faruk Sinanoğlu.....	
DEĞİŞEN GÜNDELİK HAYAT PRATİKLERİNİN DİNİN YORUMUNA ETKİSİ	147
Doç. Dr. Ensar ÇETİN	
DİNİ YORUMLARIN ÇEŞİTLİLİĞİNİ GÜNDELİK HAYAT SOSYOLOJİSİYLE DÜŞÜNMEK	159
Yrd. Doç. Dr. Nilgün Sofuoğlu Kılıç	

Yrd. Doç. Dr. Rabiye ÇETİN

İKİNCİ BÖLÜM YORUMUN ZİHİNSEL VE DÜŞÜNSEL BAĞLAMI

YENİ BİR YÖNTEM ARAYIŞI ÇERÇEVESİNDE FAZLUR RAHMAN'IN VAHİY ANLAYIŞI

Prof. Dr. Hatice K. ARPACIŞ

HADİS SOSYOLOJİSİ

Prof. Dr. Erkan YAR

DÜŞÜNME VE AKLETMENİN MAHİYETİ ÜZERİNE

Doç. Dr. Emin ÇELEBİ

MODERN ZİHNİYETİN EPİSTEMİK DESAKRALİZASYONU VE İNSANLIĞIN
KURTULUŞU İÇİN İSLAM'IN VAHİY TEMELLİ EPİSTEMESİNİN İHYASI (Seyyid
Hüseyn Nasr Örneği)

Yrd. Doç. Dr. Tuncay AKGÜN

SAİD HALİM PAŞA VE EROL GÜNGÖR BAĞLAMINDA BUHRAN VE
MESELELERİMİZİN YORUMU

Yrd. Doç. Dr. Ahmet DAĞ

FARKLI İSLAMİ EKOLLERİN DİN ANLAYIŞLARININ EĞİTİM UYGULAMALARINA
YANSIMASI: PAKİSTAN MEDRESELERİ ÖRNEĞİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Yrd. Doç. Dr. İbrahim AĞLAMACI

İSLAM FİLOZOFLARININ NASLARI YORUMUNUN TEORİK TEMELLERİ

Yrd. Doç. Dr. Adrian Gürsoy

İSLAM SİYASET İLKELERİ BAĞLAMINDA SİYASET-AHLAK İLİŞKİSİNİN
YORUMLANMASI

Doç. Dr. Bedrettin KESGİN

ALGI VE YORUM

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ABAY

KIRGIZİSTAN'DA İSLAM YORUMUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Yrd. Doç. Dr. Kubatalı Topçubaev

DİNİ ÖNERMELERİ AHLAKİ SONUÇLARI BAĞLAMINDA YORUMLAMAK:
BRAITHWAITE ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÇAKMAK

İSLAM DÜŞÜNÇESİNDE AKIL-KALP İKİLEMİ ÜZERİNE

Yrd. Doç. Dr. Necmettin TAN

ZEYDİYYE VE NASLARI YORUMLAMA YÖNTEMİ -DELÂLETÜ'L-ELFÂZ BAĞLAMINDA
HANEFİ VE MÜTEKELLİMİN USULCÜLERLE BİR MUKAYESE-

Dr. Fatih Yücel

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM YORUM VE GÜNCEL DİNİ HAYAT

DÜNYALAR ARASINDA MEVCUDİYETSİZLİK VE DİLSİZLİK: MODERN
MÜSLÜMANLAR DÜŞÜNEBİLİRLER Mİ?

Yrd. Doç. Dr. Muhammet ÖZDEMİR

TEOLOJİK VE SİYASİ BİR MEYDAN OKUMA OLARAK İSLAM VE YORUMU

Yrd. Doç. Dr. Adem PALANCI

MİTOLOJİK TASAVVUF VE OLUŞTURDUĞU DİNİ SAPMALAR

Doç. Dr. Mustafa BAŞ

PROBLEMLİ BİR KAVRAM: YORUM (İSLAM'DA YORUM VE DİNİ HAYAT)

Yrd. Doç. Dr. Hasan ARSLAN

TELEVİZYON PROGRAMI YASITASIYLA NASLARIN POPÜLER VE GÜNCEL YORUMU:
AHMED EŞ-ŞUKAYRİ ÖRNEĞİ

Dr. Abdülkadir ERKUT

TELEVİZYONLARDA YER ALAN DİNİ PROGRAMLARIN KİTLELERİN DİN ALGISI VE
DİNİ YORUMLARI ÜZERİNE ETKİSİ

Doç. Dr. Muammer ÇENGEL

ÖRGÜN DİN EĞİTİMİ İÇİNDEKİ İNFORMAL SÜREÇLERDE İSLAM DÜŞÜNÇESİNDEKİ
YORUM FARKLILIKLARININ BİR TEZAHÜRÜ OLARAK İMAM HATİP LİSESİ MESLEK
DERSLERİ ÖĞRETMENLERİNDE TASAVVUF

Yrd. Doç. Dr. Recep UÇAR

HANEFİ MEZHEBİNDE "MÜKELLEFİN TASARRUFLARINI İMKÂN NİSPETİNDE
SHİHATE HAMLİTME" YAKLAŞIMI VE BU YAKLAŞIMIN GÜNCEL FİKHİ
MESELELERİNİN ÇÖZÜMÜNE KATKISI

Dr. Mustafa Bülent DADAŞ

KÜRESEL HEGEMONİZMİN İNŞASINDA TEOLOJİK YORUMUN
ARAÇSALLAŞTIRILMASI

Arş. Grv. NURİ ABAT

edilebilir. Şimdiki süreçte ise ben idrakinden varlık idrakine geçiş pratiği meydana gelmelidir. Çünkü Batı karşısında İslam'ın meydan okuyabilecek ontolojik tek kaynağı budur. Batının seküler söyleme sıkıca sarılmasının arkasında da bu rasyonel tutum yatmaktadır. İslam ancak bu eylem biçimini siyasete aktarabilecek bir devlet aracılığı ile Batı ülkelerine meydan okuyabilecek düzeye kavuşabilecektir.

KAYNAKLAR

- Baudrillard, Jean. (2015) "Gerçeklik İlkesinin Yitimi: Baudrillard'ın Simülasyon Teorisinin Temel Kavramları", *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, Bahar, Sayı: 19, s. 65-84.
- Foucault, Michel (1993) *Michel Foucault Ders Özetleri 1970-1982*, çev. Selahattin Hilav, İstanbul: YKY Yayınları.
- Foucault, Michel, (2011) "Özne ve İktidar", *Seçme Yazılar 2*, çev. Işık Ergüden Osman Akınhay, ss. 57-82, Ayrıntı Yayınevi. İstanbul.
- Güneş, D. Cevriye, (2013) "Michel Foucault'da Söylem ve İktidar", *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Sayı: 21, Güz, s. 55-70.
- İzzetbegoviç, Aliya, (2010) *İslam Deklarasyonu*, çev: Rahman Ademi, Fide Yayınları. İstanbul.
- İzzetbegoviç, Aliya, (2010) *İslami Yeniden Doğuşun Sorunları*, çev: Rahman Ademi, Fide Yayınları. İstanbul.
- İzzetbegoviç, Aliya, (2012) *Doğu Batı Arasında İslam*, çev: Salih Şaban, Yarın Yayınları. İstanbul.
- Kahn, İbrahim. (2016) *Ben, Öteki ve Ötesi*, İnsan Yayınları. İstanbul.
- Keskin, Ferda (1999) "Söylem, Arkeoloji ve İktidar", *Doğu Batı*, Sayı: 9, s. 15-22.
- Muhammed, Abid el-Cabiri, (2001) *Arap-İslam Siyasal Aklı*, çev. Vecdi Akyüz Kitabevi Yayınları. İstanbul.
- Said, Edward, (2004) *Entelektüel*, çev: Tuncay Birkan, Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- Davutoğlu, Ahmet (1997) "Medeniyetlerin Ben İdraki", *Divan Dergisi*, Sayı: 1, s. 1-53.

MİTOLOJİK TASAVVUF VE OLUŞTURDUĞU DİNİ SAPMALAR

Doç.Dr. Mustafa BAŞ

Şeyh Edebali Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
mbas28@hotmail.com

Giriş

Mit, kelime olarak Yunanca'da doğru olmadığı bilinen hikaye, masal, efsane gibi anlatımlara verilen mythos kelimesinden gelmektedir.¹ Yunan dilinde söz anlamında mythos kelimesi dışında epos ve logos kelimeleri de kullanılmaktadır. İnsanlar gördüklerini, duyduklarını anlatırken birçok yalanlarla süsledikleri için mythos'a güvenilmemektedir. Bu sebeple tarihçiler ve felsefeciler mythos'u tarihi değeri olmayan gerçeklerle ilişkisiz, uydurma, boş ve gülünç bir masal diye tanımlamaktadırlar. Epos ise belli bir düzen ve ölçüye göre söylenen, okunan söz olarak mythos'la arasında bir yakınlık bulunmaktadır. Mythos söylenen sözün, anlatılan öykünün içeriğini oluştururken epos da onun doğal olarak aldığı ölçülü, süslü ve dengeli anlatımıdır. Logos biraz daha farklı anlamda gerçeğin insan sözüyle dile gelmesi olarak filozoflar tarafından tanımlanmaktadır. Logos'u bulmak, sırlarını göz önüne sermek, sözlerle dile getirmek düşünürlerin görevi kabul edilerek kavram bilimle ilişkilendirilmiş ve bugün herhangi bir araştırma dalında bilgini ve bilimi dile getirmek için kullanılan bir ek halini almıştır.²

Mythologia (Mitoloji) kelimesi mythos ve logos'un birleşmesi ile ortaya çıkmakta ve efsaneler bilimi anlamına gelmektedir. Sözlü gelenekle dilden dile aktarılan efsanelerin ozanlarca sürdürülmesi, masal ve efsanelerin toplandığı kitap ile ilkçağın sonlarında mythos yazarlığını yapan derleyicilerin yaptığı iş için kullanılmaktadır.³ Mitoloji sözlükte Mitlerin, özellikle de belirli bir dini veya kültürel geleneğe ait olanların bir bütünü olarak yaygın anlamda abartılarak

¹ Bkz. Yves Bonnefoy, *Mitolojiler sözlüğü I-II* (Çev. Levent Yılmaz), Ankara, 2000, I/V, Dost Yay.

² Bkz. Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul, 1996, 2, Remzi Kitabevi

³ Bkz. Erhat, 3

benimsenmiş kurgusal hikâyeler veya inançlarkümesi ile mitlerin incelenmesi anlamlarına gelmektedir.⁴

Mit kutsal bir öyküyü, en eski zamanda başlangıçtaki masallara özgü zamanda meydana gelerek olup bitmiş bir olayı anlatmaktadır. Mitlerdeki kişiler doğaüstü varlıklar olduğundan mitler, onların yaratıcı etkinliğini ortaya koymakta ve yaptıklarının kutsallığını veya doğaüstü olma özelliğini gözler önüne sermektedir.⁵ Mitler, insandaki ruhani potansiyelin mecazlarıdır. Bizim hayatımıza can veren güçlerle, dünyadaki hayata can veren güçlerin aynılığını ifade etmektedir.⁶ Mitleri bilmek, nesnelere kökenindeki sırrı öğrenmektir. Bir başka anlatımla, yalnızca nesnelere nasıl varolma aşamasına geldiğini değil, aynı zamanda, ortadan kaybolduklarında nerede bulunacaklarını ve nasıl yeniden ortaya çıkarılabileceklerini de öğrenebilmektir.⁷

Mitlerin dört temel fonksiyonu vardır. Birincisi dünyayı gizem boyutuna, tüm formların altında yatan gizemin fark edilmesine açan mistik fonksiyonudur. Bunu kaybederseniz bir mitolojiniz olmaz. Eğer gizem her şeyde tecelli ediyorsa evren kutsal bir resim haline gelir. İkincisi, bilimin konusu olarak insana, evreni gizemin yeniden ortaya çıktığı şekilde gösteren kozmolojik fonksiyondur. Üçüncüsü, belirli bir sosyal düzeni destekleyen ve geçerli kılan, bir yerden bir yere büyük ölçüde değişmesine sebep olan sosyolojik fonksiyon, dördüncüsü ise, her türlü koşul altında insan hayatının nasıl yaşanması gerektiğine dair eğitici fonksiyondur.⁸

Mit, doğaüstü varlıkların eylemlerinin öyküsünü oluşturur ki, bu öykü, kesinlikle gerçek ve kutsal olarak kabul edilir. Mit, bir şeyin hayata nasıl gectiğini, ya da bir davranışın, bir kurumun, bir çalışma biçiminin nasıl hayat bulduğunu anlatır. Miti bilen insan, nesnelere kökenini de bildiğinden, nesnelere egemen olmayı ve onları istediği gibi yönlendirip kullanmayı başarabilir. İnsan, miti yeniden hatırlatılarak gerçekleşme aşamasına getirilen olayların, kutsal ve coşku verici gücünün etkisinde yaşar. Sıradan yaşantıdan ve

⁴ Bkz. H.W. Fowler-F.G.Fowler, The Concise Oxford Dictionary, Oxford, 1919, Oxford Press, Myth ve Mythologia Md. 536

⁵ Mircae Eliade, Mitlerin Özellikleri (Çev. Sema Rifat), İstanbul, 1993,13 Simavi Yay.

⁶ Bkz. Joseph Campell-Bill Mayers, Mitolojinin Gücü, İstanbul, 2007, 44, MediaCat

⁷ Bkz. Eliade, 19

⁸ Bkz. Campell, 53

gündelik hayata göre farklılık gösterdiğinden, mitleri yaşamak gerçek anlamda dinsel bir yaşantıyı kapsar.⁹

Mit, doğrudan ya da dolaylı olarak insanın yücelmesini sağlar. Mitoloji motiflerini besleyen, çoğaltan ve hazırlayan kişiler, geleneksel mitoloji konusunu yenileyerek dini hayal gücü düzeyinde yaratıcılığı olan ve esrime olgusunda ustalaşmış, fantastik evrenlere yakın olan kimselerdir.¹⁰ Mitler, olguların nasıl gerçekleştiğini ortaya koyarken, kimler tarafından, neden ve hangi koşullarda yapıldıklarını da açıklığa kavuşturur. Kutsal bir tarih oluşturması açısından bu açıklamalar, insanı az ya da çok bağımlı kılar.¹¹ Mitik şahsiyet olan insan, başka insanların hayatları için model haline getirildiğinde, mitolojik varlık alanına geçer.¹²

İslam Dininin mistik boyutunu ifade eden tasavvuf, gerçek anlamda yaşandığında insana manevi huzur ve merteye veren bir yoldur. Gayesi insanı Allah'a ulaştırmak ve O'nun hakikatini dinin ortaya koyduğu hükümler çerçevesinde, aşırılığa ve sapmaya kaçmaksızın yaşayarak nefsi olgunlaştırmaktır. "Tasavvuf yâr olup, bâr olmamaktır; Gül-i gülzâr olup, hâr olmamaktır."¹³ Bu şiirde anlatıldığı üzere tasavvuf, temelinde Allah'a karşı dostluk, sevgi esası üzerine kuruludur. Başkasına yük olmayan kullukla hayatı gül bahçesine dönüştürerek, sapkınlıklar ve sivriliklerle diken haline getirmemektir. Yahya eş-Şirvani, tasavvuf kelimesinin "te, sad, ve, fe" olmak üzere dört harften oluştuğunu, bunların her birinin ayrı bir anlam içerdiği ifade etmektedir. Bunlardan 'te' harfi, günahlardan ve çirkin davranışlardan vazgeçme olarak tevbe, 'sad' harfi, hem kalbin temizliğini sağlayan dünyevi heves ve arzuların kalbin temizlenmesi, hemde sırrın temizliği anlamıyla Allah'dan gayriden O'nu zikrederek arınma olarak safayı yani temizlik, 'vav' harfi, Allah'ın ahlakı ile ahlaklanarak beşeri sıfatlardan uzaklaşma olan velayet, 'fe' harfi ise, fenafillah olarak beşeri sıfatlardan arınan nefsin O'nunla bütünleşmesi anlamlarını remz etmektedir.¹⁴

Bu tebliğimizde gerçek tasavvuftan ayırmak için mitolojik tasavvuf olarak tanımladığımız algının menakıp kitaplarındaki yansımaları, gül-i gülzar değil, hâr olarak göze çarpmaktadır. Mitin, doğaüstü varlıklar tarafından oluşturulan

⁹ Bkz. Eliade, 23

¹⁰ Bkz. Eliade, 185

¹¹ Bkz. Eliade, 138

¹² Campell, 35

¹³ Abdülkadir Karahan, Türk Kültürü ve Edebiyatı, İstanbul, M.E.B Yay. 1998, 56, M.E.B Yay.

¹⁴ Bkz. Seyyid Yahya Şirvani, Esrar'üt Talibin ve Virdi Esrar (Ter. Ahsen Batur), İstanbul, 58-60, Alem Tic ve Yay.

kutsal öyküyü ortaya koyarak yaptıklarının kutsallığını veya doğaüstü olma özelliğini gözler önüne serdiği gibi, mitolojik tasavvuf algısı da, hep kutsal öykü ve doğaüstü imgelerle iç içe var olmaktadır. Bu algıda rol oynayan mutasavvıflar hakkında anlatılanlar, kendilerinden sadır olmamış olsa bile, mitolojik imgelerle tanrısal yetkilerle donanmış ve bu yetkileri hoyratça kullanan kimseler olarak ifade edilmektedir.

Mitolojik tasavvufta, mitik şahsiyetler anlatılırken onların veliliklerinin ispatı sadedinde gösterdikleri kerametlerin, peygamberlerin mucizelerinden daha ileri düzeyde olduğu görülür. Bunlardan en uç olanları; Ölülerin durumuna vakıf olup onlarla konuşmak; insanları ve bütün hayvanları kendisine boyun eğdirmek, meyvesiz ağaçları meyvelendirmek; diriye öldürmek, ölüyü diriltmek; katı cisimlere nüfuz etmek, içinden geçmek; su üzerinde yürümek, havada uçmak; uzağı yakın, yakını da uzak etmek; gizli ilimlere vakıf olmak; yemeden, içmeden aylar boyunca yaşayarak sıcak ve soğuktan etkilenmemek; rüzgarı estirip dindirmek, sıcağı soğuk, soğu da sıcak yapmak; az yemekle çok kimseyi doyurmak; ateşte yanmamak, öldürücü sebeplerden etkilenmemek; gaybı bilmek, kalplere vakıf olmak, aynı anda çok farklı mekanlarda görünmek; melekut alemine nüfuz ederek tasarruf etmek; düşman ordusunu kahrederek yenmek; uzaktan konuşulanları işitebilmek ve uzaktakilere sesini işittirmek; gözden uzakta olan mensuplarını korumak, takip etmek ve ibadete yönlendirmek...¹⁵ vb. gibi kerametlerdir.

Makamat-ı İmam Caferüssadık isimli risalede ise bütün bunlar şu ifadelerle yer almaktadır; "Velayet makamı odur ki; Evliyaullah mecmuu enbiyaların ilmüne vakıf olmalıdır. Bundan başka Cenab-ı Hakkın sıfatları ile muttasıf bulunmalıdır. Sonra esrarı hilkate vukuf ve Hak Süphanehü ve Teala Hazretleri Adem oğullarını maddi ve manevi ne gibi vasıflarla ve terkiplerle halk buyurmuştur bunu da bilmelidir... Hulusa Evliyaullahın ilmi eşya ve esrarı hilkati tam manası ile bilmesi lazımdır... Evliya katında ilmi eşya budur ve dahi yirmi dört saatte yirmidört bin nefeste mahluktan ne miktar hayru şer sadır olduğunu da evliyaullahın bilmesi gerekir..."¹⁶ Dikkat edildiğinde bu kerametlerin hepsi tanrısal özelliklerdir.

Hindu anlayışında da nefsi olgunluğa ulaşmış kişiler, sekiz yetenek sahip olmaktadır. Bunlar; Bedenini gözden kaybolacak hale getirbilme gücü, diken, çamur veya toprak üzerinde yürümeyi birbirinden farksız kılma, bedeni tuhaf ve korkunç biçimde büyütebilme, her arzuyu gerçekleştirebilme, dilediği her

¹⁵ Bkz. Nasrullah Efendi, Şahı Nakşibend (Tetkik, M. Şevket Eygi), İstanbul, 1979, 28-30, Buhara Yay.

¹⁶ Makamatı İmam Caferüssadık, İstanbul, 1958, 7-8, Ak. Kitapevi

şeyi bile bilme, istediği cemaati idare ede bilme, yönettiği herkesi kendine boyun eğdirme ve itaat ettirme, kendisi ile farklı mekanlar arasındaki mesafeyi ortadan kaldırma gibi yeteneklerdir.¹⁷ Bu sekiz yeteneğe sahip olanların eşyanın künhüne vakıf oldukları, onun bütün ayrıntılarını bildikleri kabul edilmekte, bilgileri, zaman üstü nitelik kazandığında zaman beşeri acziyetin gerektirdiği isimlendirme ve sıfatlandırmaları aşarak katında eşyalar ittihat ederek tek varlığa dönüştüğüne inanılmaktadır.¹⁸

Mitik kişilerin tanrılaşması veya tanrısal yetkileri kullanması ile ilgili en önemli göstergelerden biri, Rical'ül-gayb olarak adlandırılan kişilerdir. Rical'ül gayb ile ilgili bilgiler hadislere dayanmaktadır. "Abdullah b. Mes'ûd'dan: Rasulullah (a.s.) şöyle buyurdu: 'Allah'ın halk içinde, kalpleri Hz. Âdem (a.s.)'ın kalbi üzerinde olan üç yüz, kalpleri Hz. Musa'nın (a.s.) kalbi üzerinde olan kırk, kalpleri Hz. İbrahim'in (a.s.) kalbi üzerinde olan yedi, kalpleri Cebrail'in (a.s.) kalbi üzerinde olan beş, kalpleri Mikâil'in (a.s.) kalbi üzerinde olan üç, kalbi İsrâfil'in (a.s.) kalbi üzerinde olan bir kulu vardır. Bunlardan tek olanı öldüğünde Allah onun yerine üçlerden, üçlerden biri öldüğünde beşlerden, beşlerden biri öldüğünde yedilerden, yedilerden biri öldüğünde kırklardan, kırklardan biri öldüğünde üç yüzlerden, üç yüzlerden biri öldüğünde de halktan birini yerleştirir. Onların vesilesiyle Allah Teâlâ diriltir, öldürür, yağmur yağdırır, bitkileri bitirir ve belaları defeder. İbni Mesud'a Allah'ın onların aracılığı ile öldürüp diriltmesi nasıl olur diye sorulduğunda dedi ki; Onlar Allah'tan milletleri milletleri çoğaltmasını isterler (çoğaltır), zalimlere beddua ederler, paramparça olurlar, dua ederler yağmur yağar, dua ederler bitkiler yeşerir, dua ederler het türlü bela ortadan kalkar."¹⁹

Bu hadis, Abdallar, Nakipler ve Necipler olarak zikredilen kişilerle ilgili de kaynaklarda rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlerle ilgili Tarihten Günümüze Tartışmalı İnanç Meseleleri sempozyumunda "Hadis İlmi Açısından Ricalü'l Gayb Rivayetlerinin Değerlendirilmesi" başlığı ile sunulan tebliğde, gerek yukarıda zikredilen hadis, gerekse Abdal, Nakip, Necip ile ilgili rivayetlerin sıhhat derecelerinin zayıf ve uydurma oldukları görüşleri delilleri ile açıklanmaktadır. Özellikle yukarıda verilen rivayeti nakleden Zehebi'nin

¹⁷ Bkz. Ebu Reyhan Muhammed b. Ahmet el-Biruni, Tahkik Ma Li'l- Hind (Çev. Kıvmettin Burslan), Ankara, 2015, 37-38, TTK Yay.

¹⁸ Bkz. Biruni, 38

¹⁹ İsmail b. Muhammed el- Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ veMuzflu'l-İlbâs Amme İştihere mine'l-Ehâdîsi alâ Elsineti'n-Nâs I-II, Kahire, 1/25, Dârû't-Tûras

rivayeti zikrettikten sonra uydurma olduğunu belirttiği akabinde de "bu ifitrayı atanı Allah kahretsin" dediği değerlendirilmesine yer verilmektedir.²⁰

Rical'ül gayb ile ilgili rivayetlere dayanan inanışlar, öteden beri tartışıla gelmiştir. İbni Teymiye ve bazı alimler, Allah ile ortak yetkilere sahiplermiş gibi olağanüstü güç ve yetkiler verilen bu kişilerle ilgili rivayetlere, Tevhid anlayışını merkezine oturtmuş olan İslâm inancıyla bağdaştırılamayacağı tezi ile karşı çıkmışlardır. Bu anlayışın İslam'a, Hristiyanlık ve aşırı Şia mezheplerinin inanış biçimlerinden aktarıldığını savunmuşlardır. İbni Teymiye, kutup, gavs, evtad, abdal vb. terimlerin, ayet ve hadislerde bulunmadığını, sadece Hz. Ali'den abdal konusunda gelen zayıf bir hadis bulunduğunu, Hz. Peygamber ve ilk dönem saygın şeyhleri arasında bu tabirlerin bilinmediğini ileri sürmüştür.²¹

Miftah'ül-Kulup isimli eserde Hilafet Sırrı başlığı altında Rical'ül gayb ile ilgili bilgiler verilmekte, bunlardan Kutbul Aktab, Gavs, Kutbul Ula ve diğer kutuplar hakkında açıklamalar yapılmaktadır. Bu açıklamalarda bir kimseye, hilâfet sırrı verileceğinde Allah tarafından Hz. Hızır'a işaret verilerek filan kuluma hilâfet sırrı ihsan edildi, git, müjde ver denildiği, onun da Hz. Peygamberden muvafakat aldığı, yeşil bir hil'at ile onu huzuruna getirmesini istediği, anılanın da, Hz. Hızır tarafından müjde ile huzura getirildiği, seremoninin böylece devam ettiği, Kutbul-Aktab, Gavs ve Kutbul Ula ile ilgili de benzer seremonin cereyan ettiği anlatılmaktadır.²² Tanrısal yetkiler kendisine izafe edilen kutup, gözlerini levhi mahfuzdan ayırmaksızın hayır ve şer her ne olacaksa onları takip ederek sağ yanında bulunan kutba hayırları, sol yanında bulunana ise şerleri işaret etmekte, onlar da emri altındaki diğer kutuplara bunları bildirerek alemin nizamının düzgün bir şekilde devamını sağlamaktadırlar.²³

Gerek rical'ül gayb ile ilgili rivayet, gerekse tasavvuf kaynaklarında onlarla ilgili anlatımlar, bu kişilerin tanrısal yetkilere haiz olduklarını vurgulamaktadır. Bu inanışlar, Hristiyanlıktaki Tanrı İsa algısı ile benzerlikler içermektedir. Hz. İsa, olağanüstü doğumu, körü, topalı iyileştirmesi, ölüyü diriltmesi gibi mucizeleri ile Hristiyanlar tarafından mitolojik alana taşınarak tanrısallaşmıştır. Tanrı'nın İsa ile benzeri olmayan içten bir ilişki oluşturduğu, ezeli ve yaratılmamış mesajının İsa'da var olduğu kabul edilmiştir.²⁴ Bu olgu,

²⁰ Bkz. Esra Şahyar, Tarihten Günümüze Tartışmalı İnanç Meseleleri I-II, "Hadis İlmi Açısından Rical'ül Gayb Rivayetlerinin Değerlendirilmesi", İstanbul, 2015, II/275-285., M.Ü. İ. F. Vak. Yay.

²¹ Bkz. Süleyman Uludağ, "Ricalullah" TDV İ. Ans. İstanbul, 2008, XXXV/81, İSAM Yay.

²² Bkz. Mehmet Nuri Şemsettin el Nakşibendi, Tam Miftah'ul-Kulub, İstanbul, 1979, 44-50

²³ Bkz. Makamati İmam Caferüssadık, 14-15

²⁴ Bkz. Thomas Michel, Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş, İstanbul, 1992, 60.

Yuhanna İncili'nde şu şekilde yer almıştır: "Başlangıçta Söz vardı. Söz Tanrı'yla birlikteydi ve Söz Tanrı'ydı. Başlangıçta O, Tanrı'yla birlikteydi. Her şey O'nun aracılığıyla var oldu, var olan hiçbir şey O'nsuz olmadı... O, dünyadaydı, dünya O'nun aracılığıyla var oldu, ama dünya O'nu tanımadı..."²⁵ Gökte ve yerde bütün yetkiler ona verilmiştir.²⁶ Baba ne yaparsa, o da aynı şeyi yapar.... Baba nasıl ölüleri diriltip onlara hayat veriyorsa, o da dilediği kimselere hayat verir. Baba kimseyi yargılamaz, bütün yargılama işi ona verilmiştir.²⁷ Kur'an'da da, onun çamurdan bir kuş sureti yapıp üflediğinde Allah'ın izni ile o kuş olarak canlandığı, yine Allah'ın izni ile körü ve alacalıyı iyileştirdiği, ölüleri diriltiği, evlerde yenilen-içilenlerle, ambarlarda saklananların neler olduğunu haber verdiğini bildirilmiştir.²⁸

Dikkatlice bakıldığında Hristiyanlıkta Allah, yetkilerini tanrısallaşmış oğula devretmekte, varlıkları onun vesilesi ile rızıklandırmakta, hayat vermekte, onun gözetiminde hesaba çekmektedir. Allah bu anlayışla işlevsizleştirilmektedir. Bu gün sık sık dile getirilen, hatta ramazan ayındaki televizyon programlarında bazen sunucu, bazen de konuşmacılar tarafından ifade edilen "sadat-ı kiramanın bilgisi olmadan yaprak bile kıpırdamaz, sadat müridanın attığı adımı bilir, onu her daim gözetler" gibi söylemler bu benzer anlayışların tezahürleri olarak görülmektedir. Sanki Allah ihtiyacı varmış gibi kudretini birileri aracılığı kullanmaktadır. Şahı Nakşibend'e atfedilen "Allah bana müritlerin içine dışına ve bütün ahvaline tasarruf etme kudretini verdi, Dilersem müritlerime her türlü hali verebilirim, dilersem ellerinden halini, şanı, gücünü, kudretini alabilirim ve kabiliyetlerine göre terbiye ederim." sözleri de bu aşkın anlayışı vurgulamaktadır.²⁹

Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesi Allah tarafından peygamberliğini teyit için verilmiş bir mucizedir. Ölüleri dirilme ile ilgili bir anlatım Matta İncilinde şöyle yer almaktadır; ... bir havra yöneticisi gelip O'nun önünde yere kapanarak, "Kızım az önce öldü. Ama sen gelip elini onun üzerine koyarsan, dirilecek" dedi. İsa kalkıp öğrencileriyle birlikte adamın ardından gitti. Tam o sırada, on iki yıldır kanaması olan bir kadın İsa'nın arkasından yetişip giysisinin eteğine dokundu. İçinden, "Giysisine bir dokunsam kurtulurum" diyordu. İsa arkasına dönüp onu görünce, "Cesur ol, kızım! İmanın seni kurtardı" dedi. Ve kadın o anda iyileşti. İsa, yöneticinin evine varıp kaval çalanlarla gürültülü kalabalığı görünce,

²⁵ Yuhanna, 1/1-4

²⁶ Matta 28/18

²⁷ Yuhanna 5/19-22

²⁸ Bkz. Ali İmran, 49; Maide, 110

²⁹ Şahı Nakşibend, 105

“Çekilin!” dedi. “Kız ölmedi, uyuyor.” Onlar ise kendisiyle alay ettiler. Kalabalık dışarı çıkarılınca İsa içeri girip kızın elini tuttu, kız ayağa kalktı.”³⁰

İncillerde yer alan bu rivayetin neredeyse birebir benzeri menakıp kitaplarında da anlatılmakta, velilerin gösterdiği kerametlerle Hz. İsa’ya ile yarıştıkları gibi bir imaj algılanmaktadır. Kaynaklarda, Hz. Peygamber’in (s.a.s) ölülerini dirilttiği gibi bir anlatım bulunmamaktadır. Uhud Harbinde şehit olan amcası Allah’ın Arslanı Hz. Hamza, oğlu İbrahim için ne kadar üzüldüğü nakledilmekle birlikte onları diriltmemiştir. İbrahim’in defni esnasında meydana gelen güneş tutulmasını farklı anlama yorarak, güneşin onun ölümüne üzüldüğünü söyleyenlere, güneş ve ayın Allah’ın alametleri olduğunu, birilerinin ölümünden dolayı tutulmadığını ifade ettiği rivayet edilmektedir.

Mitolojik tasavvuf anlatımlarında evliyanın ölülerini dirilmesi başta olmak üzere Hz. Peygamberden (sas) sadır olmayan birçok rivayet yer almaktadır. Ölülerini diriltmesi bu harikuladiliklerin başında gelmektedir. Abdulkadir Geylani hakkında bu anlamda bir hayli rivayet nakledilmektedir.

“Esraru’t Talibin adlı eserde şöyle anlatılmıştır; Abdulkadir Geylani mahalleden geçerken Müslüman biriyle Hıristiyan birinin tartıştığını görür sebebini sorduğunda, tarafların her birinin kendi peygamberinin üstünlüğünü savduğunu öğrenir. Bunun üzerine Hıristiyan’dan iddiasının delilini sorduğunda, Hz. İsa’nın ölülerini dirilmesi olduğunu öğrenir. Bunun üzerine kendisinin nebi olmadığını ancak ölülerini diriltebileceğini söyleyerek Hıristiyandan kendisine eski bir mezar göstermesini ister. Çürümüş ve sağlığında şarkıcı olan bir mezarı gösterir. Abdulkadir Geylani, istersen onu öldüğü hali ile diriltiyim der ve sonra ölü mezardan şarkı söyleyerek dirilir. Bunun üzerine Hıristiyan Müslüman olur.³¹ “Hakikatu’l Hakaik” adlı risalede anlatılan bir başka rivayette, çocuğu denizde boğulan kadın ona gelerek “Benim çocuğum denizde boğuldu, kesin inancım var ki; çocuğumu canlı olarak bana döndürmeye senin gücün yeter” der. Bunun üzerine ona evine dönmesini ve çocuğunu orada bulacağını söyler. Eve gittiğinde çocuğunu bulamayan kadın geri geldiğinde, yine evine gitmesini çocuğunu bulacağını söyler. Kadın tekrar geri döner, üçüncü defa evine gitmesini söylediğinde çocuğunu evinde bulur. Bunun üzerine Allah’a “Ey Rabbim! Beni o kadının yanında niçin mahcup ettin? dediğinde, Allah, “Senin o kadına söylediğin andaki kelamın doğrudur. İlk niyazında melekler o çocuğun ayrılmış olan cüzlerini bir araya getirdi. İkinci

³⁰ Matta, 9/18-26

³¹ <http://geylanilerurfa.com/index.php/islami-sorular-cevaplar/menkibeler/83-abdulkadir-geylani-ks-keramet-menkibe.html> 03.03.2017

niyazında onu dirilttim. Üçüncüsünde onu denizden çıkarıp o kadının evine ulaştırdım.” buyurur.³²

Bu ikisinden daha ileri seviyede ise, Azrail’in elinden bütün ruhları kurtarması nakledilmiştir. Abdulkadir Geylani’nin hizmetçilerinden biri vefat eder. Eşi ondan diriltmesini istediğinde murakabe yapar ve Azrail’in kabzedilmiş ruhlarla beraber semaya yükseldiğini görür. Azrail’den hizmetçisinin ruhunu ısrarla geri ister. Azrail bunları İlahi Emir üzerine aldığı, geri vermesinin doğru olmayacağını söyler. İsrarla hizmetçisinin ruhunu geri isteyen Geylani, bulunduğu manevi makamın kuvveti ile Azrail’in o gün aldığı ruhların içinde bulunduğu zembili elinden çekip alır. O gün ölen ruhlar dağılarak bedenlerine geri döner. Azrail, Allah’a şikâyetinde bulunduğunda Allah; “O, benim mahbubum ve matlubumdur. Hizmetçisinin ruhunu ona niçin vermedin? Bir ruh sebebiyle kabzettığın ruhların hepsi gitti.” dediğinde Azrail pişmanlık duyar.³³

Ölümlerin diriltmesi ile benzer rivayetler daha başka velilerle ilgili farklı menakıp kitaplarında da anlatılmaktadır. Ariflerin Menkıbelerinde Mevlana ile ilgili şu rivayet bulunmaktadır; “Mevlana’nın hizmetinde Hamza adında bir neyzen vardı. Son derecede mahir ve iyi çalardı. Mevlana’nın onun hakkında inayetleri çoktu. Bu neyzen birdenbire hastalanıp öldü. Mevlana hazretlerine haber verirken müritlerinden bir kısmı da onu (gömmek üzere) hazırlamakla meşgul oldu. Mevlana hemen kalkıp neyzenin evine gitti, kapıdan içeri girince: ‘Aziz dost Hamza, kalk!’ dedi. Hamza: ‘Buyur!’ diyerek kalktı ve ney çalmağa başladı. Üç gün, üç gece büyük bir sema yaptılar... Mevlana mübarek ayağını evden dışarı atar atmaz neyzen öldü. Bir başka rivayette ise müritlerden bir dervişin ölüm haberi kendine ulaştığında niçin daha erken haber vermediniz. Onun ölmesini önlerdim.” diye cevap verir.³⁴

Şah-ı Nakşibend’in Emir Hüseyin isimli müridini,³⁵ Şeyh Ebubekir b. Hevara’nın seni Resulullah’a şikâyet ederim diyerek suda boğulan ve diriltmesini isyeten bir kadının suda boğulan çocuğunu,³⁶ Seyyid Ahmet er-Rufai’nin geceden ölen ve kalk güneş doğdu demesiyle uyandırdığı

³² <http://geylanilerurfa.com/index.php/islami-sorular-cevaplar/menkibeler/83-abdulkadir-geylani-ks-keramet-menkibe.html> 03.03.2017

³³ <http://geylanilerurfa.com/index.php/islami-sorular-cevaplar/menkibeler/83-abdulkadir-geylani-ks-keramet-menkibe.html> 03.03.2017

³⁴ Bkz. Ahmet Eflaki, Ariflerin Menkıbeleri I-II (Çev. Tahsin Yazıcı), İstanbul, 1973, 1/263-264, Hürriyet Yay.

³⁵ Bkz. Veliler Başbuğu Şah-ı Nakşibend, 106-108

³⁶ Bkz. Muhammed b. Ali.B. es- Seccac, Tuffahu’l-Ervah ve Miftahu’l-İrbah (Haz. Nejdet Gürkan, M.Necmettin Bardakçı, M. Saffet Sarıkaya), İstanbul, 2015, 136, Kitap Yay.

müritlerinden birinin çocuğunu,³⁷ Abdulhakim el-Hüseyni'nin Kasrik'te doktorların tedavi edemeyerek hastaneden evine gönderdiği, ölüm haberi geldiğinde, ölmediğini söylediği ve kısa süre sonra ölmediği haberinin kendisine verildiği müridlerinden birinin Muhammed isimli çocuğunu³⁸ öldükten sonra diriltmeleri gibi rivayetler de bu bağlamda menakıp kitaplarında nakledilmektedir. Bu rivayetlerde dikkat çeken önemli husus, bir şeyhin gösterdiği nakledilen kerametın hemen hemen bir benzerinin, bir başkası tarafından da hayata geçirildiğidir.

Sayıları çoğaltılabilecek mitolojik rivayetlerden bir diğeri de, hastaların iyileştirilmesi ile ilgili anlatımlardır. Hz. İsa'nın hastaları ve körleri iyileştirdiği hem İncillerde,³⁹ hem de Kur'an ayetlerinde bildirilmektedir.⁴⁰ Hz. İsa ile yarış içerisine girer gibi hastalıkların ve körlerin iyileştirilmesi de menakıp kitaplarının vazgeçilmezidir. Ebu Said el Kaylubi'nin, kendisini imtihan etmek için gelen rafizilerin getirdikleri küfelerin içindeki çocuklardan kötürüm olana kalk diyerek yürüttüğü, sağlam olanı ise otur diyerek kötürüm hale getirdiği,⁴¹ Şeyh Azzaz b. Müstevda el Batahi'nin, bir arslan tarafından bacağı koparılmış olan gencin bacağı, arslanı bir taş ile öldürdükten sonra yerine takarak ovması ile iyileştirdiği,⁴² Matar'ul Bazrai'nin biri kör, diğeri ağır hasta iki kişiyi iyileştirdiği, Şeyh Osman b. Merveze el Batahi'nin kendisine şifa umuduyla gelen biri kör, diğeri cüzamlı iki kişiye onun Hz İsa olmadığını, kendilerini iyileştirse bile tasdik etmeyeceğini söyleyen kimseye karşı onları iyileştirerek, hastalıkları inkar edene geçirdiği,⁴³ Seyyid Abdülhakim el Hüseyni'nin kendine gelen kör bir adamın gözlerini elleri ile ovarak iyileştirdiği,⁴⁴ Ariflerin Menkıbelerinde zikredildiği üzere bir sema esnasında vecde gelen Mevlana'nın iki kat olmuş, tam bir aşkla tef çalan bir kambura, "niçin doğru durmuyorsun, neyin var?" dediği, onunda kamburunu göstermesi üzerine mübarek elini onun kamburuna sürdüğü ve derhal kamburun düzeldiği⁴⁵ rivayetleri hastalıkların iyileştirilmesindeki mitolojik anlatımlardan bazılarıdır.

³⁷ Bkz. Tuffahu'l-Ervah ve Miftahu'l-İrbah, 259

³⁸ Mehmet İldırar-Ahmet Çağıl, Seyyid Abdülhakim el Hüseyni ve Nakşibendi Tarikatı, İstanbul, 1986, 66-67, Rehber Yay.

³⁹ Matta, 9/27-20

⁴⁰ Bkz. Ali İmran, 49; Maide, 110

⁴¹ Bkz. Tuffahu'l-Ervah ve Miftahu'l-İrbah, 165

⁴² Bkz. Tuffahu'l-Ervah ve Miftahu'l-İrbah, 139

⁴³ Bkz. Tuffahu'l-Ervah ve Miftahu'l-İrbah, 259

⁴⁴ İldırar- Çağıl, 66

⁴⁵ Bkz. Ariflerin Menkıbeleri, 264

Abdulkadir Geylani ve Şahı Nakşibend gibi önemli isimler mitolojik alana en fazla taşınan ve kendilerine olağan üstü güçler yüklenen kimselerdir. Bu olağanüstülükler, yukarıda örnekleri verilenlerle benzer anlatımlarla onların yolunu takip edenlerde de aynen devam eden özellikler olarak menakıp kitaplarında anlatılmaktadır. Hemen hemen birçok veli ile ilgili olarak ölülerin diriltilmesi, hastalıkları iyileştirme, hayvanlara hükmetme, onlarla konuşma, tehlike anında müritlerini kurtarma, onlara sataşanları arasında uzun mesafeler olsa bile öldürebilme, ölü iken bile tasarrufta bulunma gibi mitolojik özellikler menkıbe kitaplarında yer almaktadır.

Abdulkadir Geylaniye nisbet edilen bir başka mitolojik hadise şöyle anlatılmaktadır; "Gavsul' Azam'ın kız çocuğunu erkek çocuğuna çevirmesi hakkındadır. İnsanların anne karnında cinsiyetlerini belirleyen temel etken, Allah'ın sonsuz kudretidir. Bu kudret, zaman zaman bizlerin anormal olarak algıladığı işleri de gerçekleştirebilir. Tıpkı Hz. Musa'nın asası, Hz. İsa'nın eliyle şifa bulan çaresizler, Hz. Peygamber'in elinde şehadet getiren taş, elinin değdiği yemeklerin bereketlenmesi gibi. ...Bu kudret burada, sevgili bir kulun vesilesiyle ortaya çıkıyor. Muhammed Sadık el-Kadiri eş-Şihabi şeyhinden şöyle nakletmektedir; Bir adam Gavsul Azam'ın yanına gelerek; 'Bu büyük kapı, ihtiyaçların yönü Allah'tan istenmesinde vesile olan ve kurtuluşun merkezidir. Ben de o kapıya yöneliyor ve bir erkek çocuk istiyorum' der. Gavsul Azam; 'Allah'tan sana istediğini vermesini talepte buldum. İsteddiğini sana verecek' dedi. Adam, Gavsul Azam'ın meclisinde ve huzurunda her gün bulundu. Allah'ın hikmetiyle adamın bir kız çocuğu doğdu. Adam kız çocuğunu alarak Gavsul Azam'a getirerek; 'Bizim konuşmamız erkek çocuğuydu, bu ise kız çocuğudur' der. Gavsul Azam adama; 'Onu sar ve eve götür. Gayb örtüsünün arkasından neyin zuhur edeceğini göreceksin' der. Adam, kız çocuğunu sararak evine götürür. Örtüyü açtığında Allah'ın kudretiyle kız çocuğunun erkek çocuğuna dönüştüğünü görür."⁴⁶

Yağan yağmurdan etkilenmemede bu mitolojik özelliklerden biri olarak nakledilmektedir. Şeyh Abdurrahman Taği'nin, bir kişinin gerçek gavs olup olmadığını anlaşılabilmesinin önemli göstergesinin gavsların yağmurda ıslanmadıkları olduğunu tasavvuf kitaplarında okuduğu, Gavs-ı Hizani olarak bilinen Sıbgatullah Arvasi'nin gerçek gavs mıdır diye aklından geçtiği, bir defasında arazide beraber oldukları bir anda sağanak halinde bir yağmur yağdığı, hazır bulunanların hepsinin ıslandığı halde Sıbgatullah Arvasi'nin ise

⁴⁶ <http://geylanilerurfa.com/index.php/islami-sorular-cevaplar/menkibeler/83-abdulkadir-geylani-ks-keramet-menkibe.html> 03.03.2017

kupkuru olduğunu gördüğü, onun gavs olduğunu anlayarak vecd ile kendinden geçtiği nakledilmektedir.⁴⁷

Son zamanlarda gelişen teknoloji imkânlarını kullanarak bizzat kendisini mitolojik alana taşıyanlara en çarpıcı örneklerden bir tanesi de, Manisa'ya gelen depremi Spil Dağının üzerinde gördüğünde Allah'ın kendisini görevlendirdiğini, Allah ile pazarlık yapmak suretiyle depremi Manisa'dan savuşturduğunu, doğuya gitsin mi denildiğinde de gitsin diyerek Van depremine vesile olduğunu iddia eden şeyhtir.⁴⁸ Aynı şeyh, kendisine musallat olduğunda şeytani baston ile kovaladığını, tekrar geldiğinde de boğazından yakalayarak sıktığını, bunun üzerine bir daha kendisine musallat olmadığını iddia etmektedir.⁴⁹

Bütün bu mitolojik anlatımların tek amacı, grupların kendilerine tabi olanları kesin inançlı kimseler haline getirme amacı yatmaktadır. Bazı örneklerini verdiğimiz mitolojik özelliklere sahip olan kişilerin karşısında tam bir teslimiyet içinde bağlılık ve sorgulamaksızın kabul istanmaktadır. Bu bağlılık ve kabul, "mürşit elinde mürit, ölü yıkayıcı elindeki ölü gibidir" söylemi ile ifadesini bulmaktadır. Mitolojik alana taşınan kişilerin tecrübeleri olarak yaşadıkları kabul edilen denemeler, bu teslimiyet dünyasının oluşturulması için sıkça anlatılmaktadır. Ariflerin Menkıbeleri'nde Şemsi Tebrizi'nin, bağlılığını ölçmek isteyerek imtihana tabi tuttuğu Mevlana'dan bir kadın istediği, onun da eşi Kira hanımı ona götürdüğü, bu benim can kızkardeşimdir diyerek geri gönderdiği, bana hizmet edecek güzel bir erkek çocuk getir dediği, bunun üzerine oğlu Sultan Veled'i bu sizin hizmetinize ve ayakkabılarınızı çevirmeye değer bir kul olur diyerek getirdiği, Şems'in bu kalbimi bağlayan oğlumdur diyerek onu da reddettiği, sonrasında da şimdi şarap olsaydı su yerine onu içerdim, ben onsuz yapamam demesi üzerine Mevlana'nın Yahudi mahallesinden bir testi şarap doldurup getirdiği ve Şemsin önüne koyduğu, bunun üzerine Şems'in bir feryat koparak; "başlangıcı olmayan Başlangıcın, sonu olmayan Sonun hakkı için, dünyanın başından sonuna kadar senin gibi gönül tutan bir sultan, bir Muhammed yürekli bu varlık alemine ne gelmiş, ne de gelecektir" diyerek mürit olduğu anlatılmaktadır.⁵⁰ Benzer bir deneme efsanesi de Sohbetler kitabında İbrahim Ethem hakkında nakledilmektedir; Şeyhi İbrahim Ethem'i denemek arzusuyla ondan kendisine şarap getirmesini ister. Çarşıdan bir desti şarap getiren İbrahim Ethem'den içmesini ister. Şarabı itiraz etmeksizin içen İbrahim Ethem, içtiğinin nar şerbeti olduğunu görür. Bir başka

⁴⁷ Seyyid Abdulhakim el Hüseyini, Sohbetler, İstanbul, 9, Fatih Yay

⁴⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=44YcDhDB2xA> 17.03.2017

⁴⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=BvBMn9zaS0Q> 17.03.2017

⁵⁰ Ariflerin Menkıbeleri, II/81

gün de kendisinden genç ve güzel bir kadın ister. Çarşığı gezen İbrahim Ethem, hiçbir kadını ona layık görmediğinden kendi eşini alarak şeyhinin huzuruna getirir. Neyi getirdin diye sorduğunda da, kendi hanımından daha güzelini bulamadığından eşini getirdiğini söyler. Şeyhi de bağlılığını, teslimiyetini, tam olarak ölçtüğünü belirterek ona halifelik verir.⁵¹

Erik Hoffer Kesin İnançlılar isimli eserinde, insanların kendi varlığını şekillendiren güçleri genellikle kendi dışında arama eğiliminde olduklarını zikretmektedir.⁵² Fanatik insanın yetersiz ve güvensiz olduğundan, güven için bulup sarılabildiği destek hangisi ise ona ihtirasla yapıştığını belirtmektedir. Bu ihtiraslı yapılaşma, onun körü körüne kendini adamasının ve sofuluğunun ruhunu oluşturarak, tüm meziyetlerinin ve gücünün kaynağını orada bulmasını sağlamaktadır. Kendisini de, sarıldığı bu kutsal amacın destekçisi ve savunucusu olarak görmekte ve bu tutunduğu amacın bütün ve ebedi bir kaya olduğuna inanmaktadır. Fanatik, gerçek bir prensip adamı değildir. O bir amaca, amacın doğruluğu ve kutsallığı nedeniyle değil, bir şeye tutunmak için duyduğu şiddetli ihtiyaç nedeniyle sarılmaktadır. Gerçekte, onun bu ihtirasla bağlanma ihtiyacı, sarıldığı her amaca bir kutsiyet atfetmesine yol açmaktadır. Uzlaşmaktan korkmakta ve kutsal amacının doğruluğunu ve kesinliğini değerlendirme tekliflerini kabul etmemektedir.⁵³

Erik Hoffer'in tarif ettiği kesin inançlılara, mitolojik tasavvuf anlatımlarının oluşturduğu kitlelerde sıkça rastlanmaktadır. Mitolojik söylemlerle kendilerine kutsiyet yüklenen kimseleri sorgulamaksızın kabul eden, her yaşadığı ve duyduğuna inanan, kendisinden istenenleri harfiyen yerine getiren bu kişilerin, toplumda açmış olduğu yaralar herkes tarafından bilinmektedir. 28 Şubat dönemini hazırlayan zeminde bu insanların hangi amaçla, nasıl kullanıldığı unutulmamıştır. Bugün de, sık sık gazetelere sapkın arzularını bu mitolojik anlatımların arkasına sığınarak hayata geçirenlerin haberleri yadsınamayacak bir sayıda yansımakta, müritleri ile cezbe halinde iken cinsi ilişkiye girerek onları yanmaktan kurtardığını söyleyenlere de inanıldığına rastlanılmaktadır.⁵⁴

15 Temmuz'da ülkemiz insanların yaşadığı ve yine kesin inançlılar kitlesi tarafından organize edilen hain kalkışmadaki akıl tutulmasının arkasında da, aynı mantıkla mitolojik alana taşınan kişiler yatmaktadır. Bu kişiler, her an Allah

⁵¹ Bkz. Sohbetler, 126.

⁵² Bkz. Eric Hoffer, Kesin İnançlılar (Erkil Gunur), İstanbul, 1980, 26, Tur Yay.

⁵³ Bkz. Hoffer, 107-108

⁵⁴ Bkz. <http://www.haberturk.com/yasam/haber/671336-badeci-seyhten-sok-savunma> 18.03.2017

ve Hz. Peygamber ile görüşüklerini, taleplerinin onların talepleri olduğunu müritlerine ve cemaatlerine iletmekte, karşılığında cennet vaadi ile fanatik ve kesin inançlı olanlara tahakküm etmektedir. Yazdıkları ve söyledikleri, ilham yoluyla elde edilen tanrısal söylemler olarak kabul edilmekte, akademik unvanı olanlar tarafından bile tartışılmamaktadır. Yıllarca Türk Ordusuna şerefiyle hizmet etmiş insanların, şerefsizce kendi meclisini ve karargâhlarını bombalamaları, milletine kurşun sıkarak bomba atmaları başka hangi saikle anlatılabilir? Höffer'in tarif ettiği gibi, entelektüel bir anlayışa sahip olan kültürlü insanların, uyuşturulmuşçasına ilkokul mezunu bir insana bağlı kalarak bütün geleceklerinden ve imtiyazlarından vazgeçmesi nasıl açıklanabilir? Sadece mitolojik vasıflarla güçlendirilmiş ruhanilere tanrısal vasıflar verilerek bağlanması, sorgulanmaması, akılların onların söylemlerine ipotek edimesinin dışında izah edilemez.

Kur'an ; "Allah'ı bırakıp kendilerine zarar vermeyecek ve yararları dokunmayacak şeylere kulluk ederler ve: 'Bunlar Allah Katında bizim şefaatçilerimizdir' derler..."⁵⁵; "Andolsun, Biz her ümmete: "Allah'a kulluk edin ve tağuttan kaçın" (diye tebliğ etmesi için) bir elçi gönderdik. Böylelikle, onlardan kimine Allah hidayet verdi, onlardan kiminin üzerine sapıklık hak oldu..."⁵⁶; "Tağut'a kulluk etmekten kaçınan ve Allah'a içten yönelenler ise; onlar için bir müjde vardır..."⁵⁷ ayetleri ile yagane yardım istenecek merciin ne olduğunu vurgulamakta, aklımızı kullanmamızı bizden istemektedir. Fatiha Suresinde kulluk edilecek ve yardım istenecek yegane merciin Allah olduğunu vurgulayarak, aksini din dışı ve dalalet olarak vurgulamaktadır. Adiy b. Hatim'in rivayetinde Resulullah'ın (sas), "Onlar Allah'ı bırakıp hahamlarını, papazlarını ve Meryem oğlu Mesih'i rableri olarak kabul ettiler. Oysa tek ilahtan başkasına kulluk etmemekle emrolunmuşlardı..." (Tevbe, 31) ayetindeki kastedilen anlamın din adamlarına tanrısal yetkiler verilmesi ve helal ve haram konusunda sorgulamaksızın söylediklerinin kabulü olduğu nakledilmektedir.⁵⁸

Hz. Peygamber'in hayatında insanüstü ve mitolojik özellikler bulunmamaktadır. O reel hayatta yine reel bir varlık olarak yaşamıştır. O, kendisine hitap eden arkadaşları anamız babamız sana feda olsun diye söze başladıkları halde, onlarla ilişkilerinde farklı bir tavır içinde olmamıştır. Hiçbir arkadaşının kendisine hizmet etmesine izin vermemiştir. Onun huzuruna

⁵⁵ Yunus, 18

⁵⁶ Nahl, 36

⁵⁷ Zümer, 17

⁵⁸ Bkz. Muhammed Fahrettin Razi, Tefsir'ü-Fahri'r-razi (Mefatih'ul-Gayb) I-XXX, Beyrut, 1981, XVI/38-39, Dar'ül-Fikr

girdiğinde titremeye başlayan bir adama: "Arkadaş titreme! Ben bir melik değilim. Kureyşten, kuru ekmek yiyen bir kadının oğluyum." diye mukabelede bulunmuştur.⁵⁹ Kendisini aşırı bir şekilde öven insanlara karşı da : "Ey insanlar! Allah'tan korkunuz. Şeytana uymayınız. Ben yalnız Abdullah'ın oğlu Muhammed'im. Allah'ın kuluyum. Cenâb-ı Hak beni Peygamberliği ile şereflendirdi. Bana bundan fazlasıyla tazim göstermenizi istemem"⁶⁰ sözleri ile mukabele de bulunmuştur. Kendisinde kibir olduğunu ileri sürerek onu üzmeğe çalışanlara; "Ben eşeğe bindim. Çul hırka giydim. Koyun sağdım. Bunları kim yaparsa asla onda kibirden bir şey bulunmaz"⁶¹ diye cevap vermiştir. Kendisine saygı için ayağa kalkanların bu davranışlarını tasvip etmemiş, "Acemlerin (diğer milletlerin) birbirlerini ta'zim ederek ayağa kalktıkları gibi, siz de benim için ayağa kalkmayın. Çünkü ben kulun yediği gibi yiyen, kulun oturduğu gibi oturan biriyim."⁶² diyerek onları ikaz etmiştir.

Sonuç olarak kendisi tam bir tevazu içerisinde yaşamış, çevresindekileri de böyle yaşamaya yönlendirmiş olan Hz. Muhammed (sas), hiçbir zaman kendisi ile ilgili mitolojik bir anlatıma veya bu bağlamda bir özellik yüklenmesine izin vermemiştir. Onun yolundan gittiğini ve sünnetini yaşadığını iddia edenlerin birçoğunun hayata bakışları ve yaşayışları ile ona hiçbir benzerliğinin bulunmadığı görülmektedir. Mitolojik bağlamda anlatılan hayat hikayelerinin ise tasavvufi çevrelerde Kur'an ve Sünnet bağlamında ciddi değerlendirilmeleri de yapılmamaktadır. Mitolojik anlatımlar ve olaylar batını anlamlarla açıklanmaktadır. Eğitim seviyesi düşük kitleler bu açıklamalar ve efsanelerle uyutulmakta, zihinler esir alınmakta, düşünmeksizin kesin ve körükörüne itaat istenen nesiller yetiştirilmektedir. Manevi yardım talepleri Allah'tan değil, O'na aracı olarak görülen ve mitolojik anlamlar yüklenen kişilerden talep edilmektedir. Bu anlam karmaşasında, bunalım dönemlerinde toplum mühendisliği açısından önemli rol oynayan tasavvuf, uzak durması istenen makam, para, şöhret, imtiyaz gibi olgularla yan yana anılmaktadır. Bu da kavramların içinin boşalmasına ve bu kurumlara olan güvenin azalmasına ve tartışma zeminine taşınmasına sebebiyet vermektedir.

KAYNAKÇA

Aliyyü'l-Kari, Şerhü's-Şifa, İstanbul, 1307

⁵⁹ Bkz. Aliyyü'l-Kari, Şerhü's-Şifa, İstanbul, 1307, 103 Eş-Şifâ, s. 103.

⁶⁰ Mevlana Şibli, Asr-ı Saadet Çev. Ömer Rıza Doğrul I-V, İstanbul, II/925

⁶¹ Seçme Hadisler, Ankara, 2004, 90, DİB Yay.

⁶² Ebu Davut, Süleyman b. El Eşas Es Sicistani, Sünen, Kahire, 1988. Had No, 5230

- BONNEFOY, Yves, Mitolojiler sözlüğü I-II (Çev. Levent Yılmaz), Ankara, 2000, Dost Yay.
- CAMPELL, Joseph-MAYERS, Bill, Mitolojinin Gücü, İstanbul, 2007, MediaCat
- EBU DAVUT, Süleyman b. El Eşas Es Sicistani, Sünen I-IV, Kahire, 1988
- EFLAKİ, Ahmet, Ariflerin Menkıbeleri I-II (Çev. Tahsin Yazıcı), İstanbul, 1973, Hürriyet Yay.
- EL ACLUNİ, İsmail b. Muhammed, Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbâs Amme İştêhere mine'l-Ehâdîsi alâ Elsineti'n-Nâs I-II, Kahire, Dâru't-Tûras
- EL NAKŞİBENDİ, Mehmet Nuri Şemsettin, Tam Miftah'ul-Kulub, İstanbul, 1979
- ELBİRÜNİ, Ebu Reyhan Muhammed b. Ahmet, Tahkik Ma Li'l- Hind (Çev. Kıvâmettin Burslan), Ankara, 2015, TTK Yay.
- ELHÜSEYNİ, Seyyid Abdulhakim, Sohbetler, İstanbul, Fatih Yay
- ELİADE, Mircea, Mitlerin Özellikleri (Çev. Sema Rifat), İstanbul, 1993, Simavi Yay.
- ER-RAZİ Muhammed Fahrettin Razi, Tefsir'ü-Fahri'r-razi (Mefatih'ul-Gayb) I-XXX, Beyrut, 1981, Dar'ül-Fikr
- ES-SECCAC, Muhammed b. Ali. Tuffahu'l-Ervah ve Miftahu'l-İrbah (Haz. Nejdî Gürkan, M.Necmettin Bardakçı, M. Saffet Sarıkaya), İstanbul, 2015, Kitap Yay.
- EZRAT, Azra, Mitoloji Sözlüğü, İstanbul, 1996, Remzi Kitapevi
- FOWLER, H.W.- FOWLER, F.G, The Concise Oxford Dictionary, Oxford, 1919, Oxford Press, Myth ve Mythologia Md.
- HOFFER, Eric, Kesin İnançlılar (Erkil Gunur), İstanbul, 1980, Tur Yay.
- ILDIRAR, Mehmet-ÇAĞIL, Ahmet, Seyyid Abdulhakim el Hüseyini ve Nakşibendi Tarikati, İstanbul, 1986, Rehber Yay.
- KARAHAN, Abdülkadir, Türk Kültürü ve Edebiyatı, İstanbul, M.E.B Yay. 1998, M.E.B Yay.
- Kitab-ı Mukaddes, İstanbul, 1981
- Kur'an-ı Kerim Meali, Ankara, 2011, DİB Yayınları
- Makamatı İmam Caferüsadık, İstanbul, 1958, 7-8, Ak Kitapevi
- Mevlana Şibli, Asr-ı Saadet (Çev. Ömer Rıza Doğrul) I-V, İstanbul
- MİCHEL, Thomas, Hıristiyan Tanrı Bilimine Giriş, İstanbul, 1992
- Nasrullah Efendi, Şahı Nakşibend (Tetkik, M. Şevket Eygi), İstanbul, 1979, Buhara Yay.
- Seçme Hadisler, Ankara, 2004, 90, DİB Yay.
- SİRVANİ, Seyyid Yahya, Esrar'üt Talibin ve Virdi Esrar (Ter. Ahsen Batur), İstanbul, Alem Tic ve Yay.
- ŞAHYAR, Esra, Tarihten Günümüze Tartışmalı İnanç Meseleleri I-II, "Hadis İlmî Açısından Ricalü'l Gayb Rivayetlerinin Değerlendirilmesi", İstanbul, 2015, M.Ü. İ. F. Vak. Yay.
- ULUDAĞ, Süleyman, "Ricalullah" TDV İs. Ans.XXXV, İstanbul, 2008, İSAM Yay.
- <http://geylanilerurfa.com/index.php/islami-sorular-cevaplar/menkibeler/83-abdulkadir-geylani-ks-keramet-menkibe.html> 03.03.2017
- <https://www.youtube.com/watch?v=44YcDhDB2xA> 17.03.2017
- <https://www.youtube.com/watch?v=BvBMn9zaS0Q> 17.03.2017
- <http://www.haberturk.com/yasam/haber/671336-badeci-seyhten-sok-savunma> 18.03.2017